

תשובה גלויה לד"ר בראון על תגובתו ב'המעין' למאמרי על ספרו 'החזון איש'

לכבוד

ד"ר בני בראון שיחי'.

שלו' ורוב ברכות.

מאחר והטרחת עצמך מאוד להאריך ולענות ב-15 עמודים בגליון 200 של 'המעין' על 9 עמודי מאמרי שנדפסו שם גליון 199, (מתוך כפליים ביקורות והערות שהיו לי על השליש הביוגרפי, ועוד כך על החלק ההלכתי, אותם לא רצה עורך המעיין להכניס). ואין רצוני לפרסם שם את תגובתי 'אחד על אחד' שעלו בראשי בעת קריאת מאמרך; כי דומה שכבר יצאנו שנינו ידי חובת הצעת דעותינו לפני קוראי הספר וקוראי 'המעין'. הדברים ערוכים לפני הציבור, והרואה יבחר. אמצא לנכון אך להעלותן בקצרה כדלהלן.

אקדים 3 נקודות;

(1) ספרך הנכבד ממלא שלוש פונקציות: עבודת דוקטור; הכנסה כספית; והגדרה חדשנית בחקר דמות החזון איש. את שתי הפונקציות הראשונות אינני מערער, וכבודך נשאר מונח במקומו הראוי לו, עם ספר אקדמי ברמה גבוהה באמת, תואר וכסף. זו לא היתה הסתפקות 'במועט' מבחינתך, אילו הטיח אוזן להודות לביקורת שהיא רק על הפונקציה השלישית. שמעתי אודותיך אחרי כתיבת מאמר ביקורתי הראשון בתור אדם המעלה, שהתכווין אך לטוב ויגע ומצא כפי מידתו – אם כי לא העפיל למרומי ההשגה על החזון"א כפי שהיה, אך לא משום כוונת שינוי מהאמת. גם שמעתי שנפגעת אישית ממאמרי, ורציתי לבקש סליחתך, להסביר שלא התכוונתי אישית חלילה, ואם הדברים שנכתבו אחרי חקר הספר לא מאפיינים את כותבו, למרות התנסחויות שמראות לכאורה משהו, אין זאת אלא משל לחוסר היכולת לאפיין את מחבר החזון איש על פי חקר אגרות ואי אלו קטעים מספרו; ושאפיון שגוי – פוגע ודורש בקשת סליחה והתנצלות. לא חשבתי על ירידה נוספת לויכוח. אך משהגבת חיזקת את החשד, למדרגת 'סביר', שמאחורי פרסום הספר – דעות מוקדמות ולא טעות משגגה ותום לב. על זאת אבוא הפעם, ועם הכל אדגיש שאין זו חלילה טינה פרטית על אישיותך.

(2) שורת ביטויים שלמה ממאמרי בהמעין שקבלה תשומת לב בתגובתך, אינה משלי ולא יצאו מעטי כלל ועיקר. הם נתוספו ע"י עורך המעיין כתקציר או תחליף לקטעים שלמים מורכבים ומסורבלים כנראה לעין ביקורתו המקצועית שכתבתי אני במקור. [כתבת: "לא אתייחס ללשונות המתלהמות של המבקר... 'לא רציני'; 'עלילה'; 'אבסורד'..." שלא יצאו מעטי. וכן: "מכל מקום בקוראי את דברי המבקר תהיתי ביני לביני מאימתי לדעתו וכו'", אשר זה וכל הקטע שלפניו מגיב על המילים "לאורך ימי חייו" שלא יצאו מעטי. וכן: "כמעט שלא נגעתי בחלק ההלכתי" כתבתי קטע שונה לחלוטין]. אני מזדהה עם הרגשת ה'נרדף' ושיתוף קהל הקוראים נגד שפה זו. אך לא אני ה'רודף'.

(3) ספרך – הוא התגלמות והתאמה מושלמת לדברי החזון איש באגרתו אודות בעלי הביקורת. אמנם אתה מכנני 'מבקר', אולם לא אני המבקר כי אם אתה בספרך מבקר את החזון איש ובעיקר את ספרי הביוגרפיה שעליו. גם מאמרך זה מלא בביקורת עליהם. אתה ניצב כמלומד, שכותב על בסיס מחקרים ונתונים מדויקים במגוון סרגלי הסתברויות שקולים, שדברריך נובעים 'מהראש' ולא 'מהבטן'. שאתה תוקף ימין ושמאל על 'צרות מבט' החרדים המעוותים ביוגרפיות והיסטוריות לפי מוצא מבטם, ומעמיד את עצמך כאובייקטיבי ואמין ביותר

אינטלקטואלי שלא גורר חלילה את מושא ספרך אל מגרשך המצומצם וראות עיניך המוגבלות. אך קריאת מאמר תגובתך משאירה רושם הפוך.

ואלו השגותי על מאמר תגובתך:

א. על התלונה החוזרת פעמיים כי עסקתי רק בביורפיה – כבר עניתי למעלה. ואוסיף: אילו היו מתפרסמות הערותי על החלק 'ההלכתי' שהוא רוב הספר, היית רווה מהם פחות נחת מההערות שעל החלק הביורפי. תמיהתך הכוללנית שאברכים שעוסקים בהלכה לא דנים בספרך בחלק ההלכתי, אינה במקומה, מפני עיסוק אברך בחלק ההלכתי מתמקד במהות ובעיונה של הלכה, 'מה צדדי ההלכה', ולא בחלק המחקרי השיטתי 'מתי' נישנית הלכה; 'היכן', ופסיכולוגיות שכביכול מאחורי הנושא ההלכתי וההכרעה בו. (נזקקתי למחקרך ההלכתי על החזון איש, רק מפני שראיתי בו בין השאר אי אלו דברים מקוממים בסגנון של חוקרי המסורת 'מבקרי המקרא' ו'מבקרי חז"ל' הבלתי מאמינים).

ב. התנצלותך בפתח התגובה, שה'קווים הביורפיים' אינם "ביורפיה" ולא עבדת על זה במיוחד, וכו', היא חיזוק נוסף לטענתי שלא הגעת לאמת עובדתית. קליעתך החטיאה את המטרה. ציירת איור נאה אבל בשום אופן לא את החזון איש. עוד עלי להעיר: אם מלכתחילה לא התכוונת להקיף בדיוק את הביורפיה, איך הנך מערער על קודמך שלפחות לטענתם כן התעמקו בעובדות שהיו לפניכם, הרי אין "ויש להקשות בדוחק"?

לקחת על עצמך את המשא לחשוף אמת שהוסתרה כביכול, לשבור 'מיתוס' על דמות החזון איש, והנך מעז לעשות זאת בכלאחר יד מבלי לטרוח במיוחד להקיף את הביורפיה?

באותו נושא - הבדל נא בין: "מי שדורש הוכחה גבוהה מזו הוא בדרך כלל מי שעבורו המציאות כבר 'ידועה' מראש וכו'"; לבין: "מי שדורש הוכחה גבוהה מזו הוא בדרך כלל מי שעבורו המציאות ידועה וכו'", ללא מירכאות. ההובנתי??

ג. בתגובתך הנך עונה למבקרים מצד ההשקפה 'הטהורה' שכנראה פגשת בהם בכל מיני צמתים, ומערכבה עם תשובתך אלי. הדברים שלי נכתבו מבסיס אימות או עימות נתונים, ולא מאידיאולוגיה. הייתי מבין אותך יותר אם היית משיב לי בנפרד ולהם בנפרד. לשוא הנך מטיל בי 'השקפה טהורה' כמה פעמים לאורך המאמר.

מאחר ובכל זאת פנית אלי בנימה זו, אתמקד אך לרגע מנקודת המבט החרדית הרווחת שאינה מבקרת את הספר מחמת דיוקו או אי דיוקו, אלא מקטלגת אותו לפי כותבו ומגמתו. סיווג שאתה מכנה בלעג 'השקפה הטהורה'. הנה, על טעם וריח, כידוע, אין להתווכח. ותבשיל כלשהו נמדד בטעמים לפי הטעמים. אכן הטעם של כל עדה נשאר לפי הרגלי מטבחה בביתם פנימה וכפי שהורגלו מילדות, ובדרך כלל לא קונים תבשיל שמתובל בסגנון מסורת שונה, ואם קרה ומחמת טעות בשילוט נכנס פולני למסעדה ביתית תימנית, הוא לא יאהב את המוגש לפניו, גם אם שמו יהיה טשאלנט.

ודוקא בגלל שזה נקרא בהטעייה צ'ולנט, הוא יפרסם בין מכריו שלא יטעו לקנות את הטשאלנט המזוייף בטעם חילבה. והיה אם כתוצאה מכך יתלה בעל המסעדה הנעלב ממחאת הפולני, שלט ענק ובו יהיה רשום בגאווה ובהתרסה "צ'ולנט אמיתי תימני אסלי מקורי, מכיל זעתר, חילבה, געת", לאף אחד לא תהיינה תלונות. הדבר היחיד שישאל הפולני ההוא: למה לא עשית זאת קודם?

המאמר של כב' בהמעין הוא שלט בולט שכותב הספר בעצמו מדגיש את מוצא הסתכלותו ומדדי אבחנותיו, מרוחק וחסר ידע מינימלי בעובדות או הכרת המציאות או פגישה עם בעלי אופי מולד זהה, שמנתח אותו כשוה מול שוה, כאילו הנכם חברים ותיקים מספסל הלימודים. מאמרך זה, הוא כשלט וככותרת המבליטים בצורה ברורה

לעין כל את הנושאים היותר בעייתיים ואת רמת ה'הוכחות' להנחות ולמסקנות, שבספר הם בלועזים בס'. אין לאף בעל ביקורת חרדי בעיה עם זה. השאלה היחידה היא, למה לא עשית זאת קודם. תיתי לי שהצלחתי לגרום לכך במאמרי בהמעין.

ד. הוצאת שם רע; התלהמות – כב' בודאי יודע את ההגדרה ההלכתית של איסור לאו זה. כידוע, לשון הרע הוא גם על אמת. כל אמירת או כתיבת דבר שהוא גנאי על אדם, הרי זה לשוה"ר. ואם הלשוה"ר אינו על אמת, הוא נכלל גם באיסור הוצאת שם רע. ואני כותב על אחד הדברים שכב' שתל בספרו בהבלעה, וחוזר עליו בתגובתו בהבלטה, שזה דבר גנאי ושזה אינו אמת. כלומר: זה ממש הוצאת שם רע. ועל מי? על החזון איש, שלא היה אדם פשוט מן השוק. לציין זאת כקביעה, זו אינה התלהמות.

דרך אגב, בנוגע לאדם שכבר נפטר מהעולם יש חרם הקדמונים שלא להוציא שם רע על המתים. מן הסתם כב' יודע את ההלכה הזו הנזכרת במשנה ברורה ובקש"ע.

ה. דרשת לשון הדיוט – הנך סותר עצמך במחילה: על המינוח ספקות באמונה ציינתי לתוך ספרך גופו מהי כוונת המילים לדעתך בשימושך בהן, ובכל זאת אתה מבין את עצמך ש"לאו דוקא" ויש מרווח רחב להבנות של המילים. ואילו למילים כגון 'העבר', 'ילדי נכרים', 'השטן', אתה נותן דרשות לשון הדיוט, בדווקא, גם כשכתבן החזון איש בסגנון ספרותי נמלץ.

אגב: בהקשר למינוח ילדי נכרים, זהו לא ביטוי שהומצא ע"י החזון איש, הוא מופיע בקביעות על לימודי חכמות הגויים [במקום תורה]. בחיפוש בהיברובוקס מצאתי 125 השוואות למילים אלו במובן זה. אבל היכן מרומז במילים הללו שהיתה לו תקופה שלמד חכמות חיצוניות או שחשב לעשות זאת? זה כמו סיפור מיכאל המשוגע מביאליסטוק שהראה בנביא במפורש שהוא מיכאל המלאך!

נזכרתי בסיפור דומה למסקנות המחקריות שבספר: ד"ר אחד ישב במעבדתו וחקר את הזבוב. הוא הוריד לו רגל מששת רגליו ואמר לו 'לך', והזבוב הלך. הוריד לו שניה ואמר לו 'לך' והזבוב הלך. הוריד לו שלישית ואמר לו 'לך', והזבוב דידה בקושי. הוריד לו רגל רביעית, הזבוב נשאר עם 2 רגליים בלבד, אמר לו 'לך'. והזבוב לא הלך. הד"ר ישב וכתב את המסקנה המדעית: זבוב שמורידים לו 4 רגליים איננו שומע.

[סתירה נוספת שמעלה תהיות: בניגוד לדחיה על 'דרשת לשון הפרסומאי', הנך מאמץ את המשפט 'חובה לכל בן תורה' לעצמך בקטע האחרון שבמאמר. קטע שמחזק ומצדיק את ביקורתי שגישתך אינה אובייקטיבית].

ו. החזון איש כותב עצה מוסרית טובה מאוד, ברמת "העבר אין והעתיד עדיין, וההוה כהרף עין!..." – אל תעיין אל העבר ואל תסדר עבודתך ליום המחרת. את המילים "אל תעיין אל העבר" הנך מדגיש, וחושף מהן פילוסופיות טמונות, עד גילוי עובדות. כאשר זה כלל לא עומד במבחן המשקל אל החצי השני של אותו משפט, אותו אי אפשר לדרוש בכיוון שאתה חותר אליו. מה זה ה'פליגין' הזה בתוככי משפט רציף אחיד?

ז. אני מבין את נימת עלבון האקדמיה על שכתבתי כביכול על קלויזנר. לאמיתו של דבר לא זו היתה כוונתי בציון ההערה לעמוד 277 כי הנחתי, כנראה בטעות של חוסר הבנה, שהנך מסתמך על עצמך שכבר הוכחת שם. [מה גם שהמקור של קלויזנר אינו יותר מעיתון ציוני אחד, שטרם אמדתי את מידת מהימנותו לעומת כזביו, ובדור ההוא בטרם היתה יכולת לבדוק ידיעות כבימינו אנו, לא היתה חזקת לא משקר בעידי לגלויי, ותעשיית הכזבים בעיתונים סיפקה כותרות וידיעות רבות].

אכן במחילתכם, אני מעדיף לקרוא ולקבל היסטוריוגרפיה משוכתבת המבוססת ביסודה על עדויות, מאשר לקבל מחקר. ובפרט לאור אמות המידה ה'מחקריות' שחלקן הבאת בעצמך במאמריך זה.

ח. הידוע [כך!] לי על השפעת החזון איש על הציבוריות החרדית בארץ, משנות צ"ו-צ"ז, הם - כפי שצינתי כבר במאמרי - חבילת מכתבים שנמצאים תח"י. ועוד שלל סיפורים סביב אותם נושאים מתועדים. תמיהתך 'מהיכן דנתוני' צריכה להתגמד אחר שהבאת בספרך, וצינתי זאת בהקשר זה במאמרי בהמעין, כי גם הגרע"ע מוילנה והגר"א וסרמן מברנוביץ' נז"נ עמו בנושאים הקשורים לכלליות הישוב בארץ, ולא בהסתרת שמו. דעתו הנאמרת מן הסתם מתוך ידיעה מקרוב באותם נושאים, נשמעה לא רק בין כתלי ביתו בסודיות. ומדובר על הרבה לפני פולמוס השבת ביפו. די בעובדות אלו להפריך עד יסוד את המסקנה הכוללנית שהוא היה אלמוני ובלתי מוכר לרבים ולא מעורה בפועל בנושאי הכלל, כפי העולה מתוך חמשת העדויות הפרטניות שצינתי, אשר טרם ידעוהו או הכירוהו אז. מי מהעדים הללו עמד אז בכלל בצומת הידיעה של מה ומי בפעילים של כלל ישראל?! הרב שך שלא ידע אז עדיין מאומה מימינו לשמאלו?! יצחק מאיר שאולי לא הגיע לגיל גיוס?! רק רבי מיכל טוקצינסקי, ודוקא הוא כן נזכר בכתבים הנ"ל שתחת ידי כפעיל במתווה שהנחה החזון איש כבר בתרצ"ז!!!

ט. שימושה של תורה נערך [רשמית] על ידי אשר [ולא כפי שצינתי בטעות במאמר תגובתך, ר' מאיר צבי] ברגמן. (ומעשית בידי סופר אנונימי שכיר). יחי ההבדל הלא קטן. עם כל המשמעויות הנילוות לאמינות שאפשר להכיל בהבדל זה.

י. על נושא התמורות – כבר עניתי לעיל בהע' 2.

יא. על התמורות הפרטניות הקשורות ביחס לקנאים ולרב קוק, הארכת מעט בביקורתי הארוכה במקורה, אולי מהמעין זה נשמט כמו הרבה דברים נוספים. עכ"פ לידיעתי כפי מה שקבלתי בבית, ההתנהלות עם ומול הרב קוק, וההנהגה מנגד ובמקביל לקנאים, היו עקביים ומוסברים.

יב. על ההנחה של רובא וחזקה ביחס לחזון איש ככל אדם לא משעמם מן השורה, שיש לו התפתחויות ומלחמות יצרים ומשברים ותמורות אמוניות, וכדומה – אני שמח על עצם האריכות בתגובתך, מה שמדגיש כי אני בביקורתי לא טעיתי. היטב הדגשת מה שנעלם מרוכשי הספרים בחנויות הספרות הרגילה, כי ספר זה אינו ספר קריאה, ולא ספר מידע, לא סיפורי ולא תיעודי. הוא בס"ה בירור "מחקרי" אשר בהשוואה לעומת ידיעה, הינם שני קוים בלי נקודת מפגש.

לכל אורך תגובתך הארוכה נשנית ומשולשת ההודאה המפורשת – שהיתה כה חסרה עד שמאמרי בהמעין הציף אותה – אכן מחבר הספר ניגש אל דמות החזון איש כאילו היא מחוץ לאטמוספירה כביכול, ומנסה לשחזר את קלסתרן. אתה בעצמך משווה את מחקרך אל חוקרי 'ההיסטוריוגרפיה החרדית' ו'ההגיוגרפיות החרדיות המגויסות' שהנך מאזכר, בעוד הם נסובים על תקופות רחוקות מאתנו, שהם באמת נעלמות מכבר, וישנה סבירות להסיק מסקנות על פיהם, הנך נוהג כך מול החזון איש הקרוב והידוע עדיין; על פי כלי מדידה של מחקר, בלבד. מה לך כי תלין שנגד עבודת ההסטוריון על 'בחירת נעלם', הנבחנת בנתוני 'מאזן הסתברות' בלבד, יצהירו ויעידו, יטענו ויתלוננו, בעוז ותוקף ולא מנקודת מוצא אידיאולוגית, שהמסקנות לא קולעות אל האמת, והחטיאו את המטרה.

ואם תאמר, איך קרה כדבר הזה? הרי המדדים המחקריים מוכיחים שזו התוצאה? יתכן שישנה איזו שגיאה בחשבון שאיני חוקר או הסטוריון שיכול לשער אותה, אבל גם, יתכן מאוד, שהיא טמונה במשפטים אותם הנך כותב בעצמך במאמר התגובה: המחקר מתבסס על נתונים של רוב ועל חזקות. רוב ואפילו רובא דרובא, פירושו שישנו מיעוט שונה,

שאינו בא לביטוי בשקלול המסקנא. אישיות שונה, שהמחקר כפי שהוא לא מאבחן אותה, בהכרח להזדקק להכרה ולידיעה.

סיסמאות "אידיאולוגיה", ו"הגיגורפיה מגויסת" אינן פירכה לכל האנשים היותר רציונאליים שהיו בקשר עם החזון איש ועם 'גדולים' אחרים מכל המחזות והגוונים, המעידים על השוני שהיה רק בו, והרגשת השוני במחיצתו, וההתגמדות לעומתו. בהחלט ניתן לומר, שאם אומד המיעוטא דמיעוטא הוא 10 מתוך רבבת בני אנוש לא נשכחים מחמש מאות השנים האחרונות, יתכן מאוד שהחזון איש הוא מה-10 הללו. כיון שכך, גם אם מבחנך ומחקריך יהיו בדוקים ומבוססים, והמסקנות יעמדו על שיא הנתונים מעל כל ספק "סביר", עדיין זו לא ידיעה. כאשר מולה ספק מאוד לא סביר. לסיכום: נכון מאוד שעדיף אישיות אנושית ואמינה, מאישיות שמימית ומזוייפת. אבל מיעוטא דמיעוטא היו בעולם שהיו שמימיות ולא מזוייפות?? כלפם אין למחקר אקדמי על מה לחול.

כאן המקום לציין אגב: כי ציטוט דברי החזון איש שבכותרת תגובתך, נסובים על 'ידיעה' ו'אמיתית', ולא על 'מסקנה' ככל שתעלה מהשערות.

יג. לימדנו בתגובתך כי מחקר במדעי הרוח אינו כמחקר בחכמת התשבורת. בעוד מדע התשבורת אמינותו תיבחן עובדתית כי $2+2=4$, מדעי הרוח הינן שורת השערות והסתברויות שאין להן כלי מבחן במציאות. כלומר שלפי כלי המחקר של מדע הרוח יתכן שהמסקנה תהיה $2+2=3$ ולא יהיה ניתן להפריכה בשום מבחן. תגובה זו מחזקת את טענותי, היה כדאי הפולמוס כדי לקבל אישור לטענתי שספרך האקדמי הגיע למסקנות ברמת הסבירות של מדעי הרוח בלבד, דהיינו כמו $2+2=3$.

גם הדרישה המינימלית שהחוקר ישתמש 'במיטב חושיו ובאינטואיציות הבריאות שלו', נתונה לקביעה סובייקטיבית של החוקר עצמו שיחליט ברמת דיוק של מדעי הרוח... מהו מיטב ומהי אינטואיציה בריאה.

יד. על המהפכה – לעניות דעתי, כב' מערבב את התהפוכה שעברה על הציבור החרדי מבחינת השתלכות בנטל פרנסת הבית, לנושא החזון איש כמהפכן. לא מיניה ולא מקצתיה, שתי 'המהפכות' לא בדיוק התרחשו בצורה המצדיקה שם מהפכה, ושתייהן אינן קשורות זו בזו. הכוללים התרחבו בלא יוזמה 'מהפכנית', ולא בהחלטה של יום בהיר, והגיעו למימדים שלהם כיום בהדרגתיות איטית, מכמה סיבות, שהארכתי עליהן במאמר רחב מאוד לפני מס' שנים, וכבר התפרסם באי אלו במות. זו אולי תהפוכה אבל לא מהפכה.

החזון איש כאישיות לא היה מהפכן. ההיפך מזה. ולכולל שלו שנוסד ללא שום יוזמה מהפכנית או תקדימית מסוגה, יש יחודיות עצמית, שאולי ריח ממנה עדיין ספוג בשולי הכתלים למזכרת. אין לכולל החזון איש השפעה ישירה ולא עקיפה לנושא התפשטות הכוללים.

אני מעריך שהמילים מהפכה, והקישור של זה למילים "חבורת הלומדים" שאינם מפרנסים בגיל הקריטי של 'עד גיל ארבעים לערך', הם חלק מהותי ומשמעותי בבשורת הספר, ובכותרות שהוא עשה. תעיד הכריכה על התוכן העיקרי לדעת המחבר או הפרסומאי. לכן יהיה קשה לך לקבל את ההנחות הפשוטות שלי, ההורסות את יופי המגדל הפורח באויר.

אגב: מגזר 'חבורת הלומדים' עוסקים בהוויות דאכיי ורבא שהם מדעי רוח מדויקים עם כלי מבחן, פרנסתם ותקציביהם אינם על גבו של אף אחד. שלא כמגזר 'מדעני הרוח' שאינם פרודוקטיביים יותר, ומשכורותיהם משולמים על גב האישים והקבוצות אותם הם מבקרים וחוקרים...

טו. הקל וחומר כשמדובר בחברה האמונה על המשכיות שמרנית ועל שמירת דרכי אבות – אין כאן קל ולא חומר. אף אחד מהנהפכים או מההופכים לא שינה משהו בחלק השמרני או בדרכי האבות. צורות הפרנסה או גיל הלימוד מעולם לא היו תוכן ולא צורה, לא פנימית ולא חיצונית, לדת. אולי תחילת השימוש בכרטיסי אשראי ורב קו מהוה לטעמך אקט מהפכני כשמדובר בחברה שמרנית האמונה על מסורת אבות? [השמרנות היא בנושאי דת. היינו מידת יר"ש; היצמדות לתורה ואמונה כשדרת העם ועמוד התווך של קיומו, מאמץ של כל יחיד להשאר קרוב לעמוד תווך זה, וכדומה]. בודאי הנך יודע שההמשכיות השמרנית בדרכי האבות אינה נובעת מרגשות או קיבעון אידיאולוגי, ואינה נתונה לניתוח פסיכולוגי והגדרות מחקר סוציולוגיות, אלא מונחית מוסרית והלכתית מהפסוק "אל תיטוש", וככל שאר ההנחיות ההלכתיות גם זו על כלליה ופרטיה והמנהגים השונים הרווחים בעקבותיה, מסתכמים בתוככי עניני הלכה וקיום מצוות. ושאר הדברים צדדיים ושוליים שבחיי החולין מחוץ לחיי הדת, אינם שייכים להקשר זה.

יסולח לי... גם כב' גלש בקטע זה אל התחום האישי משום מה – כשהניח "כנראה" את דעת המבקר וכו'. על כן ארשה לעצמי לגלוש אף אני לאיך גיסא: כיוצא בנושא זה, ישנם לא מעט פרטים, המראים לי ולשכמותי שוב ושוב, את הבורות והריחוק מהבנות בדברים הבסיסיים ביותר, שקיימים בספר ואצל מחברו. עם תפיסות כל כך רחוקות לגשת אל עולמו הפנימי של החזון איש?? אך אל דאגה, מבחינת אמות מידה מחקריות 'מקובלות ומבוססות' במדעי הרוח – הכל מדויק.

ההתכחשות בתגובתך להתקפה הביקורתית נגד אברכי הכוללים, אינה עומדת במבחן מול הספר, כפי שציינתי במאמרי. וכאמור שם, זה חורג מנושא החזון איש לחלוטין. אותם עמודים מגלים כוונה שמאחורי כל הספר כולו, ואצטט משפטים שנדפסו מפיך בראיון בתקשורת החילונית אודות הספר: "בחרתי בחזון איש משום שחיפשתי דמות מרכזית ביותר, בפסגה, שמשלבת בתוכה גם השקפה וגם הלכה. ובמיוחד – דמות שהשפיעה על החרדיות הישראלית בתקופה הקריטית ביותר של עיצובה. התקופה של ההתמודדות עם השלכות השואה, ותקופת ההיפרדות בתוך האורתודוקסיה... **סברתי שאם ברצוני להכניס את הקורא לעולמה של החרדיות הישראלית ולראש שלה**, הדבר הטוב ביותר לעשותו יהיה דרך דמות מרכזית ומשפיעה כמו החזון איש, שהוא ה'גדול' החרדי המובהק הראשון בארץ ישראל שלאחר השואה. אין חולק על תרומתו לעיצובה של החברה החרדית..." משפטים שמעלים אבחנה שהחץ נורה מראש, וסביבו שורטטה הדמות, וכי אכן הספר מגלם את ביקורותיך על החרדיות הישראלית מזווית עמדת שייכותך המגזרית, והשאר תפאורה למטרה זו.

טז. בנוגע למקורות והידיעות שהוספתי במאמר ביקורתי ואשר נשמטו מכב': אי הדיוק העובדתי שנבע מאותן חסרים בידע, הובאו רק כתוספת אסמכתא לאי הצלחת "שיחזור" ה'נעלם' כלשונוך, למרות כל השקלא וטריא המחקרי שבו. ולא שסברתי שעליך לדעת או להביא כל דבר, ולאו דוקא מספרי י' סג"ל... אגב, לכשתתפנה לברר עוד דברים לא ידועים על החזון איש שלא נמצאים בספרי הביוגרפיה, תסתכל בספר נוסף של י' סג"ל, "בעוד לילה", בני ברק תשנ"ו, גם שם יש דברים לא מפורסמים. [ציון הספרים הללו יותר מאחרים, היא בדרך ספרך האקדמי הנתמך **אינספור** פעמים על החיבורים והמחקרים המוקדמים של בראון].

מענין לאותו ענין, לשאלתך למה להעדיף קטגורית את הספר 'ר' ועלוול' כמכריע בין השמועות הסותרות המובאות בספרי הביוגרפיה אם נסע ללמוד בוולוז'ין או בבריסק, עקיצתך במקומה, כביכול בגלל נגיעתי כתבתי זאת. בכל זאת מי שיקרא את שכתבתי במאמר ביקורתי, יראה: זהו המקור היחיד המביא עדות פה ראשון מפי אמו של החזון איש על מה שהיה שם. (שוב, אם לנקוט כללים מחקריים דוקא, גם לעומת 'ידיעות

עובדות', משקל כל אות נדפסת שווה). אגב, האם אחד מספרי הביוגרפיה הביא בכלל את הסיפור שזה היה בחיי ה'בית הלוי' ולא בתקופת הגר"ח??

יז. על הטענה הגרוטסקית, אם לא למטה מזה - כדברך - של "ההתעלמות" - הלינותי ומחיתי על ההתעלמות מזווית הסתכלות של מעגל המשפחה והתלמידים עליו, ועל העלמה שיטתית של מאפיינים בדמותו ואישיותו המאוד עמוקים ועקרוניים לניתוח הלך חייו (הנחזים גם באופיים המולד של הדור השני במשפחה). ותגובתך היא בתמהון מלא כנות! "ההתעלמותי מהספרות החרדית שכתבה תלמידי החזון איש?"! שוב, דוקא תגובה זו מחזקת את תלונותי, על חוסר הבנת הפן האישיותי ועל טשטוש ההבדל בין הטענה לבין התגובה. בגדר 'טענו בחיטין וכפר לו בשעורים'.

יח. ההנחה שלי שתלמידי החזון איש פחות מזייפים את דעתו ויותר אובייקטיביים לבחון מה שאומרים עליו, היא פשוטה, ואסבירה שוב: תלמידי החזון איש הנבחרים מול דרכו ב"יומיום", מקשים לעצמם את החיים. הרי מדובר - כפי שהנך מן הסתם יודע - בקיום מצוות מעשיות יומיומיות בחומרות שעולות הון ואון. ויתרה מזו; בהשתעבדות מוחית לעמל התורה בעיון וריכוז עמוקים לפרקי שעות רבות ביממה, שאינם דבר קל - כפי שמן הסתם אולי אינך יודע. והנה, טבע האנושי עצל, ונוטה להקל, מדוע ולמה ינטו להחמרה שאינה רק בדעות מופשטות אלא משליכה על קושי החיים שלהם בפועל?! לכן אני מסיק שהם שמרנים ואדוקים. בין שורות אנשים אלו המקושרים לחזון איש במעשים דבר יום ביומו, רוחו חיה כאן אף שגופו כבר הסתלק לפני 58 שנה.

(אני מסכים שקיימת נטיה כפי שהנך נוקט אצל כאלו שהקצינו לעומת דורות קודמים להם, ומנסים בדמיונם לקרב את מושאי הערצתם למושגיהם. וכן למשל, אשכנזים שיהיו נוטים לצייר את הרמב"ם כאשכנזי כעצמם ושכמותם. חסידים יציירו ברוחם שאברהם אבינו הקדוש חבש שטריימל. זוהי אכן 'חזקה' מסוימת שמעריצים מקרבים את הנערץ אל דרכם ומעוותים את הנתונים. אבל כלפי אלו שחיו יחד ממש או בני הדור השני, שכמעט זוכרים אותו ואין בהם אינטרס להשתנות, הם מקרבים עצמם לדמות, ולא את הדמות לעצמם).

יט. "למותר לומר שהמבקר לא מבין את משמעות המילה... ומבלבל בין... - כך או כך, זה לא משנה. אני לא אמור להיות חכם פחות מכל רוכש ממוצע של הספר, וכפי שבלבתי כך כל רובד האוכלוסיה שכמוני בלב. חבל שגרמת לכזה בלבול. ואם אפילו באבן שושן לא מצאת תרגום למושג, ובכל זאת החלטת להוציא את עבודת הדוקטור המדויקת מאפילת שממון מדף העבודות, כספר לציבור הרחב ובעיקר החרדי, היית צריך לצרף מילון לספר עצמו. כדי לא להכשל ולהשריש הגדרה מעוותת לדמות כהחזון איש.

על פי אותה אמת מידה: במאמרך ישנן מספר הכחשות והתכחשויות לנקודות שציטטתי בשם הספר והעירות עליהן. הספר אינו ברשותי להתעמת עם כל דחיה מסוג זה, אך גם אם נכונים דברך; הערותי משקפות את עין הקורא בן הרובד הממוצע שלי. לעינינו זה מה שהיה כתוב, ועל מחבר ספר אקדמי מחקרי או מדעי להיות מדויק לפי עין קהל היעד שלו. יעמדו מאמרינו על שולחנם של רוכשי הספר, ישוו ויכריעו עם מי הצדק.

כ. "אישיותו מיתמרת ועולה דוקא מתוך נסיבות חייו הריאליות... עם אחיו ה'מזרחניק' לשעבר" [ההדגשה, במקור] - תסביר לי בכנות, בשפה שתובן לי ולקוראי המעיין, את שלושת נסיבות חייו הריאליות הקשות מאוד שלדברך מתוכן מיתמרת ועולה במיוחד דמות החזון איש: (1) הספקות והלבטים של בחרות; (2) אחיו המזרחניק לשעבר; (3) אשתו קשת הרוח. אני מוותר על הסבר הקושי וההתגברות בנסיבות 1 ו-3, אותן אני מצליח להבין איכשהו. אבל אני מבקש ממך הסבר לקושי מס' 2...

(כשלעצמי אני אוהד ומעריך את המזרחי-ניקעס, במידה שכלל אינני מבין את דבריך אלו. אולי אתה "מבפנים" יודע דברים שאני לא?? ובכלל, אחרי קראי את ספרך לא יצאתי ממך בהבנה שהיה לחזון איש עימות או בעיה עם המזרחי. אם זה פרט כל כך מרכזי בהיתמרות אישיותו, אולי השמטת משהו מהספר??).

אסיים כאן, בידידות

יהושע הלוי לוי, כולל חזון איש (הישן)

בני ברק